

השיעור ניתן בה' באדר ה'תשס"א

פרק ג'

האדם - בכח ולא בפועל

האדם עם מעלת נפשו האלהית אשר כבר אמרנו כי יש לו נפש אלהית בפרט שלא נמצא בכל נפשות התחתונים, אל יקבל אונאה בעצמו לומר כי יש לו מעלתו האחרונה בפועל, ויחשוב בנפשו שלום יהיה לי אף אם אני יושב בטל מבלי עמל כלל הרי המעלה שלו ומדרגתו יגן עליו על מקומו ישיבנו ועל כנו יחזירנו כי משלו יתן לו ואין צריך לקנות לו שום מעלה. דבר זה מחשבת פגול לא ירצה ולא יחשוב כך כי הוא טעות בנפשו כי אין מעלת נפשו האחרונה בפועל, והוא מיוחד מבין כל הנמצאים עליונים ותחתונים שאין מעלתו האחרונה בפועל.

וכי יעלה על דעת האדם שיהיה נמצא לאדם מעלתו האחרונה בפועל כי זהו מדרגת העליונים שהם בפועל אבל התחתונים שהם בעלי חומר אינם בפועל. ודבר זה יכריח כי אין לאדם מעלתו האחרונה עד שנחשב מדרגתו בין העליונים ויהיה לו מהלכים בין העומדים האלה רק שנברא בכח ואינו בפועל שאין לו מעלתו האחרונה בפועל. ונמצא לך ההפרש שיש בין האדם ובין כל הנמצאים התחתונים ועליונים. כי העליונים שלימותם בפועל ואינם צריכים להוציא שלימותם אל הפועל, והתחתונים זולת האדם אין להם גם כן יציאה אל הפועל כי מה שנבראו עליו אין השתנות ויציאה לפועל בהם. אך האדם הוא בכח ויוצא אל הפועל.

האדם - עפר מן האדמה

ויראה ששמו מורה על דבר העצמי לו, שהוא מיוחד בו האדם מכל, וזה שהוא נקרא אדם על שהוא עפר מן האדמה. ועתה יש לשאול וכי כל שאר הנמצאים אינם מן האדמה שיקרא האדם ביחוד בשם אדם על שם שנברא מן האדמה? אבל ענין האדם מתיחס ביותר אל האדמה, וזה כי האדמה היא מיוחדת בזה שהיא בכח ויש בה יציאה לפועל כל הדברים אשר יוצאים ממנה צמחים ואילנות ושאר כל הדברים והיא בכח לכל זה, וזהו ענין האדם שהוא בכח ויוצא שלימותו אל הפועל ולפיכך שמו ראוי לו שיהיה משתתף עם האדמה שהיא מיוחדת לצאת מן הכח אל הפועל בפירות וצמחים וכל אשר שייך אליה וכן הוא האדם יוצא כחו אל הפועל. ולכך שלימות האדם נקרא גם כן בשם פרי, וכדכתיב בקרא (ישעיה ג') אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו הרי שהזכות והשלימות יקרא פרי, וכמו שאמרו בפרק קמא דקידושין (מ' ע"א).

ובפרק עגלה ערופה (סוטה מ"ו ע"א):

והורידו את העגלה אל נחל איתן אמר רבי יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל אמר הקדוש ברוך הוא יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאינו עושה פירות בשביל מי שלא הניחו אותו לעשות פירות מאי פירות אילימא פריה ורביה אזקן ואסריס הכי

נמי דלא ערפינן אלא מצות ע"כ.

הרי בשביל שלא הוציא שלימות שלו אל הפעל הוא כמו האדמה שלא עשתה פירות ולא הוציאה דבר אל הפעל ונשאר בכח, ולפיכך שמו שנקרא בשם אדם על שם אדמה נאה לו והוא נאה לשמו. והבהמה נקראת בשם בהמה על שם ב"ה מ"ה, רצה לומר כי שלימות דבר שנברא עליו נמצא בה אף על גב שאינו שלמות גמור מכל מקום דבר זה נמצא עמה וזהו בה מה כי דבר מה נמצא עמה, הרי שכל אחד יורה שמו עליו.

ההכנה לשלמות

אמנם אל תטעה בדברים אלו לשלול השלמות ממי שאי אפשר לו שיוציא שלימותו אל הפעל אשר הלך לעולמו קודם שהוציא שלמות שלו אל הפעל, אין אנו שוללים העולם הבא ממנו כלל אם יש בו הכנה אל השלמות ומת שאנוס היה שלא הוציא שלמות שלו לפעל, כאמרם ז"ל (ברכות ו') חשב לעשות מצוה ונאנס יש לו על זה שכר כאלו עשה המצוה. וזה מצד כי השכר לעתיד הוא לנשמה וכאשר הוא אנוס לא היה עכוב זה מצד הנשמה רק לגוף, ולכך נותנין לנשמה שכר כאלו עשה המצוה, רק אם לא עשה במזיד בדעתו ובשכלו וזה היה מצד הנשמה, הכונה במי שאפשר להוציא שלמותו אל הפעל ולא הוציא שלמות שלו אל הפעל, ודבר זה יתבאר עוד בביאור רחב ובדברים ברורים.

אדם לעמל יולד

והתבאר לך כי מעלת האדם הוא בכח וכמו שיתבאר אחר זה, ולפיכך לא יהיה אונאה בנפשו לומר שישב בטל ויצליח בהצלחה נצחית רק הצלחתו בקיום התורה והמצוות. ולהורות כי האדם חסר וצריך אליו השלמה, לכך אמרו בפרק חלק (סנהדרין צ"ט ע"ב):

אדם לעמל יולד אמר רבי אליעזר איני יודע אם לעמל פה אם לעמל מלאכה כשהוא אומר נפש עמלה עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיהך והגית בו יומם ולילה הוי אומר לעמל תורה, ע"כ.

ובארו בזה הדברים אשר אמרנו, כי האדם הזה לא נברא בשלמותו האחרון והוא נברא להוציא שלמותו אל הפעל, וזה אדם לעמל יולד שהוא נולד ונמצא אל תכלית העמל דהיינו להוציא השלמות אל הפעל, ולא יגיע להיות נמצא בפעל לגמרי לעולם אבל תמיד יהיה עמל להוציא שלימותו אל הפעל וזה שלימותו האחרון. ולפיכך אמר אדם לעמל יולד והעמל הוא היציאה אל הפעל, ותמיד הוא בכח עוד לצאת אל הפעל כי זה האדם הוא בכח ויוצא אל הפעל, וכמה שהוא יוצא אל הפעל נשאר בכח לצאת עוד אל הפעל תמיד.

ואמר ועדיין איני יודע אם לעמל פה או לעמל מלאכה, כי אף אם נברא האדם בכח ולא בפעל, אולי

הכח הזה הוא שייך לכח הגופני שאין ספק שהוא בכח ויש בו יציאה אל הפעל ובו שייך עמל, אבל כח הדברי שהוא יותר נבדל במה שלא נמצא בשאר ב"ח כי אם באדם לכך הכח הזה הוא יותר נבדל, ואפשר כי די הוא שיוציא מן הכח אל הפעל הכח הגופני ואין צריך להוציא כח הדברי אל הפעל שאין האדם נברא על זה. ועל זה אמר כיון דכתיב נפש עמלה עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הרי כי עמל הזה הוא עמל פה שהוא כח הדברי שכח זה צריך שיוציא אל הפעל ועל זה נברא האדם.

שאלה למחשבה: מהי תפקיד כח הדיבור - 'עמל פה' - שאצל האדם?

ואמר עוד ועדיין איני יודע אם עמל שיחה או עמל תורה, כי אולי לא צריך שיוציא מן הכח אל הפעל רק כח הדברי שאינו שכל גמור אבל לא כח השכלי שהוא דבור של תורה וזהו שכל גמור, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיוך מזה נלמוד כי האדם על זה נברא שיוציא אל הפעל כח הדברי השכלי שהוא שכל התורה. ולפיכך אמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיוך כי אחר שהאדם שלמותו בכח צריך שיהיה כל עמלו ופעלו בדבר שהוא שלמותו האחרון אשר נברא בשבילו, כמו שאמר הכתוב אדם לעמל יולד, שר"ל כי תכלית מעלתו הוא אל העמל שהוא יציאה אל הפעל וזהו לא ימוש וגו'. אמנם אל תאמר כי עם יציאת שלמות האדם אל הפעל אפשר שיהיה יוצא שלמותו לגמרי אל הפעל, שזה אינו כלל כי זהו בריאתו שעם שהוציא שלמותו אל הפעל נשאר עוד בכח כמו שהתבאר לפני זה כמו שאמר אדם לעמל יולד, כי האדם נברא לעמל שאין לו שביתה והשלמה כלל ועם שהוא יוצא אל הפעל נשאר עוד תמיד בכח, שאם היה נמצא שלמותו בפעל לא היה נקרא זה עמל כי לשון עמל בא על דבר שאין לו הנחה ולא יבא אל תכלית הנחה, וכן האדם כל זמן היותו מחובר עם החומר אינו בשלימות בפעל עד אשר הוא נפרד מן החומר ואז נמצא בפעל.

ובמדרש (קהלת רבה פ"ו):

גם הנפש לא תמלא לפי שהנפש יודעת שכל אשר תיגע לעצמה תיגע לפיכך אינה שבעה מצות ומעשים טובים אמר רבי לוי משל לעירוני שהיה נשוי בת מלכים אף על פי שמאכילה כל מעדני מלך אינו יוצא חובתו למה שהיא בת מלכים כך כל מה שיפעול האדם עם נפשו אינו יוצא ידי חובתו למה לפי שהיא מלמעלה ע"כ.

וביאור ענין זה כי הנפש הזאת שהיא מלמעלה ועומדת בתחתונים, תמיד היא משתוקקת אל התורה ואל המצות במה שהיא בתחתונים. ודבר זה לחסרון מדרגה נחשב לה שהיא עצם נפש אלהי מלמעלה עומדת בתחתונים, וכל דבר שהוא חסר משתוקק אל השלמה, והתורה והמצוה הם השלמה אל הנפש ובשביל כך משתוקקת הנפש אל התורה ואל המצות לצאת אל הפעל ולהיות מושלם. אמנם לא תשבע מצות ומעשים טובים במה שהיא עומדת בתחתונים בגוף האדם, שדבר זה ממדרגת עצם הנפש שהיא מלמעלה ולכך אינה מושלמת בתחתונים בגוף החמרי, וכיון שאינה מושלמת אינה שבעה מצות ומעשים טובים רק היא משתוקקת תמיד להיותה מושלמת לגמרי, ואינה מושלמת עד שתבא אל התכלית במה שהיא עצם אלהי מלמעלה. וזה שהוא מדמה אותה אל בת מלך שנשאת לעירוני ועם

שהוא נותן לה כל מעדני עולם אינו יוצא ידי חובתו עמה מפני שהיא בת מלך והיא מתחברת אל עירוני הזה, ואם כן תמיד היא חסרה כאשר היא עם העירוני הזה וכל אשר נותן לה סוף סוף היא עם העירוני שאינו זיווג שלה, ולכך לא יכול לעשות כפי הראוי לה שהיא בת מלך שעל כל פנים היא מתחברת לעירוני ולא מלך ולכך אינו יוצא ידי חובתו עמה. וכן כאשר הנפש היא מלמעלה ואף כי המצות והתורה הם יציאה לה אל השלימות מכל מקום במה שהיא עומדת בתחתונים בגוף האדם והיא עצם נבדל מן העליונים לא תקבל השלמה, לכך אינה שבעה מן המצות והיא נחשבת בכח כל ימי היותה עם הגוף וזה מה שרצינו לבאר. ודבר זה מחייב תורה מן השמים למי שיודע ענין הנפש ומדריגתה שהיא מן השמים והיא עצם בלתי מושלם ולכך השלמתה על ידי התורה ומצות כמו שיתבאר בעזרת השם יתברך, כי נתן לה המעלה היותר על כל היא התורה להשלים חסרונה, בעבור שהנפש משתוקקת תמיד אל ההשלמה מפני שעומדת בתחתונים והיא מן השמים ומה שאפשר להשלימה נשלמה:

שאלות למחשבה:

מדוע בת המלך צריכה להינשא לעירוני?

כיצד מתקשר פרק ג' אל הפרק הקודם?

דואר אלקטרוני: beitel@yeshiva.org.il

לשעורים נוספים באתר www.yeshiva.org.il